

O'SMIRLARDA IJOBIY XULQ-ATVORNI SHAKLLANTIRISHDA MA'NAViy TARBIYANING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI

V.V.q.Boltayeva¹

1. Buxoro xalqaro universiteti magistranti

Mas'ul muallif: Boltayeva Vazira
Vohidjon qizi, Buxoro xalqaro
universiteti magistranti.

Accepted: 22 Sentabr 2026

Published: 22 Sentabr 2026

Copyright: © 2026 by the
author(s). Licensee Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.
This article is an open access
article distributed under the terms
and conditions of the Creative
Commons Attribution (CC-BY-4.0)
license.

Iqtibos uchun: Boltayeva, V. V. q.
O'SMIRLARDA IJOBIY XULQ-
ATVORNI SHAKLLANTIRISHDA
MA'NAViy TARBIYANING
PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK
OMILLARI / V. V. q. Boltayeva //
Buxoro xalqaro universiteti ilmiy
axborotnomasi. — 2026. — T. 9, №
2. — B. 129–133.

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda ma'naviy tarbiyaning pedagogik-psixologik omillari yoritilgan. O'smirlik davri shaxs rivojlanishida muhim bosqich bo'lib, bu davrda o'zini anglash, mustaqil fikrlash, tengdoshlar bilan muloqot qilish, ijtimoiy muhitga moslashish va axloqiy me'yorlarni qabul qilish jarayonlari faol kechadi. Shu sababli o'smir shaxsida halollik, mas'uliyat, vijdonlilik, insonparvarlik, mehr-oqibat, o'zini nazorat qilish kabi sifatlarni shakllantirishda ma'naviy tarbiya muhim o'rin tutadi. Maqolada oila, ta'lim muassasasi, mahalla, ijtimoiy muhit, pedagogik ta'sir, psixologik qo'llab-quvvatlash va ijobiy namunaning o'smir xulq-atvoriga ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: o'smirlik davri, ijobiy xulq-atvor, ma'naviy tarbiya, pedagogik omillar, psixologik omillar, axloqiy ong, ijtimoiy muhit, oila tarbiyasi, o'zini nazorat qilish, mas'uliyat, ijtimoiy moslashuv.

ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ПОЗИТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ ПОДРОСТКОВ

Аннотация. В данной статье освещаются педагогико-психологические факторы духовного воспитания в формировании положительного поведения у подростков. Подростковый возраст является важным этапом развития личности, в ходе которого активно протекают процессы самопознания, самостоятельного мышления, общения со сверстниками, адаптации к социальной среде и усвоения нравственных норм. В связи с этим духовное воспитание играет важную роль в формировании у подростков таких качеств, как честность, ответственность, совестливость, гуманность, доброжелательность и самоконтроль. В статье анализируется влияние семьи, образовательного учреждения, махалли, социальной среды, педагогического воздействия, психологической поддержки и положительного примера на поведение подростков.

Ключевые слова: подростковый возраст, положительное поведение, духовное воспитание, педагогические факторы, психологические факторы, нравственное сознание, социальная среда, семейное воспитание, самоконтроль, ответственность, социальная адаптация.

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FACTORS OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION IN SHAPING POSITIVE BEHAVIOR IN ADOLESCENTS

Abstract. This article highlights the pedagogical and psychological factors of spiritual education in the formation of positive behavior among adolescents. Adolescence is an important stage of personality development, during which the processes of self-awareness, independent thinking, communication with peers, adaptation to the social environment, and acceptance of moral norms actively take place. Therefore, spiritual education plays an important role in developing such qualities in adolescents as honesty, responsibility, conscientiousness, humanity, kindness, and self-control. The article analyzes the influence of the family, educational institution, neighborhood community, social environment, pedagogical influence, psychological support, and positive role models on adolescent behavior.

Keywords: adolescence, positive behavior, spiritual education, pedagogical factors, psychological factors, moral consciousness, social environment, family upbringing, self-control, responsibility, social adaptation.

Kirish. Bugungi kunda yosh avlodni ma'nan yetuk, axloqan barkamol, mustaqil fikrlaydigan va ijtimoiy mas'uliyatni chuqur anglaydigan shaxs sifatida tarbiyalash jamiyat taraqqiyotining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, o'smirlik davrida shaxsning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi, xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlarga bo'lgan yondashuvi faol shakllanadi. Shu sababli mazkur yosh bosqichida ma'naviy tarbiyani to'g'ri tashkil etish, o'smirlarning ichki ehtiyojlari, qiziqishlari va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

O'smirlik davri shaxs rivojlanishida murakkab va mas'uliyatli bosqich bo'lib, bu

davrda bolaning o'zini anglash jarayoni kuchayadi, mustaqillikka intilishi ortadi, tengdoshlar bilan muloqotga ehtiyoji kengayadi hamda kattalar bilan munosabatlarida yangicha psixologik holatlar yuzaga keladi. O'smir o'z fikrini bildirishga, jamiyatda o'z o'rnini topishga, o'z qobiliyatlarini namoyon etishga harakat qiladi. Biroq bu jarayonda emotsional beqarorlik, tajribasizlik, salbiy guruhlar ta'siriga berilish yoki ijtimoiy me'yorlarni to'liq anglamaslik kabi holatlar ham kuzatilish mumkin.

O'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda ma'naviy tarbiya asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ma'naviy tarbiya shaxsda halollik, vijdonlilik, mas'uliyat, mehr-oqibat, insonparvarlik, kattalarga hurmat, kichiklarga g'amxo'rlik, adolatparvarlik, o'zini nazorat qilish va jamiyat oldidagi burchni his etish kabi fazilatlarni rivojlantiradi. Ushbu sifatlar o'smirning xatti-harakatlarini ongli boshqarishiga, ijtimoiy me'yorlarga rioya qilishiga, turli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishiga va atrofdagilar bilan sog'lom munosabat o'rnatishiga xizmat qiladi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, hozirgi globallashuv va axborotlashuv jarayonlari o'smirlar ongiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy madaniyat, tengdoshlar guruhi va oilaviy muhit o'smirlarning xulq-atvori hamda qadriyatlar tizimiga bevosita ta'sir etadi. Agar bu ta'sirlar pedagogik va psixologik jihatdan to'g'ri yo'naltirilmasa, o'smirda befarqlik, mas'uliyatsizlik, intizomsizlik yoki salbiy xatti-harakatlarga moyillik paydo bo'lishi mumkin. Shu bois o'smirlar tarbiyasida ma'naviy tarbiyani tizimli tashkil etish, ularni ijobiy faoliyatga jalb qilish va sog'lom ijtimoiy muhit yaratish zarur.

O'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda pedagogik va psixologik omillar o'zaro uzviy bog'liqdir. Pedagogik omillar ta'lim-tarbiya jarayonining mazmuni, o'qituvchi va tarbiyachilarning shaxsiy namunasi, tarbiyaviy tadbirlar, ma'naviy-ma'rifiy ishlar hamda jamoaviy faoliyat orqali namoyon bo'ladi. Psixologik omillar esa o'smirning yosh xususiyatlari, emotsional holati, o'zini baholashi, motivatsiyasi, muloqot ehtiyoji va ichki qadriyatlar tizimi bilan bog'liqdir. Ushbu omillar uyg'unlashganda o'smirda ijobiy xulq-atvor, ijtimoiy faollik va axloqiy mas'uliyat shakllanadi.

Mavzuning dolzarbligi. Bugungi kunda yosh avlodni ma'naviy yetuk, axloqan barkamol, ijtimoiy mas'uliyatli va mustaqil fikrlaydigan shaxs sifatida tarbiyalash ta'lim-tarbiya tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, o'smirlik davrida shaxsning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi, xulq-atvori, ijtimoiy munosabatlarga kirishish madaniyati va o'zini anglash jarayoni faol shakllanadi. Shu sababli mazkur yosh bosqichida ma'naviy tarbiyani to'g'ri tashkil etish o'smirlarning kelajakdagi shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi globallashuv, axborot oqimining kuchayishi, internet va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi o'smirlar ongiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Turli axborotlar, virtual muloqot, ommaviy madaniyat va tengdoshlar guruhi ta'siri o'smirning xulq-atvori, fikrlash tarzi hamda ma'naviy qadriyatlariga bevosita ta'sir qiladi. Agar ushbu ta'sirlar pedagogik va psixologik jihatdan to'g'ri yo'naltirilmasa, o'smirlarda befarqlik, mas'uliyatsizlik, intizomsizlik, salbiy xatti-harakatlarga moyillik va ijtimoiy me'yorlarga nisbatan loqaydlik kabi holatlar yuzaga kelishi mumkin.

O'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda ma'naviy tarbiya muhim o'rin tutadi. Chunki ma'naviy tarbiya shaxsda halollik, vijdonlilik, mehr-oqibat, insonparvarlik, mas'uliyat, o'zini nazorat qilish, kattalarga hurmat, kichiklarga g'amxo'rlik va jamiyat oldidagi burchni anglash kabi fazilatlarni rivojlantiradi. Ushbu sifatlar o'smirning kundalik xatti-harakatlarida ijobiy yo'nalish hosil qiladi, uning ijtimoiy muhitga moslashuvini kuchaytiradi hamda salbiy ta'sirlarga berilishining oldini oladi.

Mavzuning dolzarbligi yana shunda namoyon bo'ladiki, o'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirish faqatgina nazorat, tanbeh yoki tashqi ta'sir orqali emas, balki ularning ichki dunyosini boyitish, axloqiy ongini rivojlantirish, ijobiy motivatsiyasini kuchaytirish va ma'naviy qadriyatlarga tayanadigan hayotiy pozitsiyasini shakllantirish orqali amalga oshiriladi. Bu jarayonda oila, ta'lim muassasasi, mahalla, pedagoglar, psixologlar va keng jamoatchilikning hamkorligi alohida ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili. O'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda ma'naviy tarbiyaning pedagogik-psixologik omillarini o'rganish pedagogika, psixologiya, ijtimoiy psixologiya va tarbiya nazariyasi doirasida muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ilmiy manbalarda o'smirlik davri shaxs rivojlanishining murakkab, ziddiyatli va faol o'zgarishlarga boy bosqichi sifatida talqin qilinadi. Bu davrda o'smirning o'zini anglash jarayoni kuchayadi, mustaqil fikrlashga intilishi ortadi, tengdoshlar bilan muloqotga ehtiyoji kengayadi hamda jamiyatda o'z o'rnini topishga bo'lgan ichki intilish shakllanadi. Shu sababli o'smir shaxsida ijobiy xulq-atvorni qaror toptirishda ma'naviy tarbiyaning o'ri alohida ahamiyat kasb etadi.

Psixologik adabiyotlarda o'smirlik davri emotsional beqarorlik, ijtimoiy ta'sirlarga sezgirlik, o'zini namoyon qilish ehtiyoji, mustaqillikka intilish va axloqiy qarashlarning shakllanishi bilan izohlanadi. L.S. Vigotskiy, A.N. Leontev, D.B. Elkonin va L.I. Bojovich kabi olimlar shaxs rivojlanishida ijtimoiy muhit, faoliyat va muloqotning hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaganlar. Ularning qarashlariga ko'ra, bola va o'smirning xulq-atvori faqat tabiiy rivojlanish natijasi emas, balki u yashayotgan ijtimoiy muhit, tarbiya jarayoni, kattalar bilan munosabati va faoliyat mazmuni bilan bevosita bog'liq holda shakllanadi.

E. Eriksonning psixosozial rivojlanish nazariyasida o'smirlik davri shaxsning o'zligini anglash va ijtimoiy rolini belgilash bosqichi sifatida tavsiflanadi. Bu davrda o'smir o'zining kimligini, qanday qadriyatlarga tayanib yashashini, jamiyatdagi o'rnini va kelajakdagi yo'nalishini aniqlashga intiladi. Agar mazkur jarayon ma'naviy tarbiya, sog'lom oilaviy muhit va ijobiy pedagogik ta'sir bilan qo'llab-quvvatlangan, o'smirda barqaror ijtimoiy pozitsiya, mas'uliyat hissi va ijobiy xulq-atvor shakllanadi.

A. Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasida esa xulq-atvorning shakllanishida kuzatish, taqlid qilish va namuna olish jarayonlari muhim omil sifatida ko'rsatiladi. Ushbu yondashuvga ko'ra, o'smirlar ko'pincha ota-ona, o'qituvchi,

tengdoshlar, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy muhitdagi xatti-harakatlarni kuzatish orqali o'z xulq modelini shakllantiradilar. Shu bois o'smir atrofida ijobiy ma'naviy muhit, namunali kattalar, adolatli pedagogik munosabat va sog'lom muloqot mavjud bo'lsa, unda halollik, mas'uliyat, hurmat, mehr-oqibat va ijtimoiy faollik kabi sifatlar rivojlanadi.

Ma'naviy tarbiya masalasi pedagogik adabiyotlarda shaxsning axloqiy ongini, qadriyatlar tizimini, ijtimoiy burch va mas'uliyat hissini shakllantirish jarayoni sifatida talqin qilinadi. Ma'naviy tarbiya orqali o'smirda ezgulik, halollik, vijdonlilik, adolatparvarlik, insonparvarlik, kattalarga hurmat, kichiklarga g'amxo'rlik, mehnatsevarlik va o'zini nazorat qilish kabi fazilatlar rivojlanadi. Bu fazilatlar o'smirning kundalik xatti-harakatlarida ijobiy yo'nalish hosil qiladi va uning ijtimoiy muhitga moslashuvini kuchaytiradi.

Axloqiy rivojlanish muammosi L. Kolberg tadqiqotlarida ham keng yoritilgan. Uning qarashlariga ko'ra, shaxsning axloqiy qaror qabul qilish darajasi bosqichma-bosqich rivojlanadi. O'smirlik davrida bola faqat tashqi jazodan qo'rqish yoki rag'bat kutish asosida emas, balki ichki e'tiqod, vijdon, burch, adolat va mas'uliyat asosida harakat qilishni o'rganishi lozim. Demak, ma'naviy tarbiya o'smirda yaxshi va yomonni farqlash, o'z xatti-harakatining oqibatini anglash va ijtimoiy me'yorlarga ongli rioya qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

O'zbek pedagogik tafakkurida ham ma'naviy tarbiya masalasi qadimdan inson kamolotining asosiy sharti sifatida qaralgan. Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlar asarlarida insonning axloqiy pokligi, ilmga intilishi, halolligi, adolatparvarligi, sabr-toqati, mehnatsevarligi va jamiyat oldidagi mas'uliyati yuksak qadriyat sifatida ulug'langan. Ushbu qarashlar bugungi kunda ham yosh avlod tarbiyasida, xususan, o'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy pedagogik-psixologik manbalarda o'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda oila, ta'lim muassasasi, mahalla va ijtimoiy muhitning o'zaro hamkorligi muhim omil sifatida ko'rsatiladi. Oila o'smir uchun birlamchi tarbiya maktabi bo'lib, undagi mehr, e'tibor, adolatli munosabat, ota-onaning shaxsiy namunasi va samimiy muloqot o'smir xulqiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim muassasasi esa o'smirda bilim bilan birga jamoada yashash, tartib-intizom, mas'uliyat, muloqot madaniyati va ijtimoiy faollik ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Adabiyotlarda pedagogik omillar sifatida o'qituvchi shaxsining namunasi, tarbiyaviy tadbirlar mazmuni, sinf jamoasidagi psixologik muhit, o'quvchilarning qiziqishlarini hisobga olish, rag'batlantirish, jamoaviy faoliyatga jalb qilish va ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tizimli tashkil etish alohida qayd etiladi. Psixologik omillar esa o'smirning yosh xususiyatlari, emotsional holati, o'zini baholashi, motivatsiyasi, muloqot ehtiyoji, qadriyatlarga munosabati va o'zini nazorat qilish qobiliyati bilan bog'liqdir. Ushbu omillar uyg'unlashganda o'smir shaxsida ijobiy xulq-atvor barqaror shakllanadi.

Ilmiy manbalarda o'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda faqat tashqi nazorat yoki intizom talablarining o'zi yetarli emasligi ta'kidlanadi. Chunki o'smirning xulq-atvori uning ichki ehtiyojlari, emotsional kechinmalari, ijtimoiy tajribasi va qadriyatlar tizimi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli ma'naviy tarbiya o'smirda tayyor axloqiy qoidalarni majburan singdirish emas, balki uni ongli tanlov qilishga, o'z xatti-harakatiga mas'uliyat bilan qarashga va ijobiy hayotiy pozitsiyani egallashga yo'naltirishi zarur.

Muhokama. O'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda ma'naviy tarbiyaning pedagogik-psixologik omillari muhim o'rin tutadi. Chunki o'smirlik davri shaxs rivojlanishining eng nozik va murakkab bosqichlaridan biri bo'lib, bu davrda bolaning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi, axloqiy qarashlari va ijtimoiy munosabatlarga bo'lgan yondashuvi faol shakllanadi. O'smir o'zini mustaqil shaxs sifatida anglashga, o'z fikrini bildirishga, tengdoshlari orasida mavqe egallashga va jamiyatda o'z o'rnini topishga intiladi. Ana shu jarayonda ma'naviy tarbiya uning xulq-atvorini ijobiy yo'nalishga soluvchi muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Ma'naviy tarbiya o'smir shaxsida halollik, vijdonlilik, mas'uliyat, mehr-oqibat, insonparvarlik, adolatparvarlik, kattalarga hurmat, kichiklarga g'amxo'rlik va o'zini nazorat qilish kabi sifatlarini shakllantiradi. Bu fazilatlar o'smirning kundalik xatti-harakatlarida, tengdoshlari bilan munosabatida, o'qishga bo'lgan yondashuvida hamda ijtimoiy muhitdagi faolligida namoyon bo'ladi. Ma'naviy tarbiya orqali o'smir nafaqat tashqi talablarni bajarishga, balki o'z harakatlarini ichki e'tiqod, vijdon va mas'uliyat asosida boshqarishga o'rganadi.

O'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda pedagogik omillar alohida ahamiyatga ega. Bunda ta'lim-tarbiya jarayonining mazmuni, o'qituvchi va tarbiyachilarning shaxsiy namunasi, sinf jamoasidagi sog'lom muhit, tarbiyaviy tadbirlar, ma'naviy-ma'rifiy suhbatlar, kitobxonlik, sport, san'at va jamoaviy faoliyat muhim rol o'ynaydi. O'qituvchi o'smirda faqat bilim beruvchi shaxs emas, balki uning axloqiy qarashlari, muloqot madaniyati va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantiruvchi tarbiyachi sifatida ham ta'sir ko'rsatadi.

Psixologik omillar esa o'smirning yosh xususiyatlari, emotsional holati, o'zini baholashi, motivatsiyasi, qiziqishlari, ehtiyojlari va muloqotga bo'lgan intilishi bilan bog'liqdir. O'smirlik davrida hissiy kechinmalar kuchli bo'ladi, shaxs o'ziga nisbatan e'tibor, hurmat va ishonchni kutadi. Agar o'smirning ichki ehtiyojlari to'g'ri tushunilsa, unga ishonchli muloqot, rag'bat va ijobiy yo'naltirish orqali ta'sir ko'rsatilsa, unda ijobiy xulq-atvorning shakllanishi osonlashadi.

Oila ham o'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishning asosiy omillaridan biridir. Oiladagi mehr-oqibat, ota-onaning farzandga bo'lgan e'tibori, adolatli munosabat, samimiy muloqot va shaxsiy namuna o'smirning ma'naviy dunyosiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Agar oilada sog'lom psixologik muhit mavjud bo'lsa, o'smir o'zini qadrlangan, tushunilgan va qo'llab-quvvatlangan shaxs sifatida his qiladi. Bu esa unda o'ziga ishonch, mas'uliyat, tartib-intizom va ijobiy ijtimoiy faollikning rivojlanishiga yordam beradi.

Aksincha, oiladagi befarqlik, doimiy tanqid, nizolar, haddan tashqari qattiqqo'llik yoki nazoratsizlik o'smirning xulq-atvorida salbiy holatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli o'smirlar tarbiyasida ota-onalar, pedagoglar va psixologlar o'rtasidagi hamkorlik muhimdir. Bunday hamkorlik o'smirning muammolarini erta aniqlash, unga individual yondashish

va ijobiy xulq-atvorni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ta'lim muassasasida ma'naviy tarbiyani samarali tashkil etish o'smirlarning ijtimoiy moslashuvi va axloqiy ongini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tarbiyaviy soatlar, davra suhbatlari, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, ijodiy tanlovlar, sport musobaqalari va ijtimoiy loyihalar o'smirlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etadi. Bunday faoliyatlar orqali o'smirlar jamoada ishlash, boshqalarning fikrini hurmat qilish, mas'uliyatni his etish va o'z imkoniyatlarini ijobiy yo'nalishda namoyon etishga o'rganadilar.

Mahalla va keng ijtimoiy muhit ham o'smir tarbiyasida muhim o'rin tutadi. O'smirning kundalik hayoti faqat oila va maktab bilan chegaralanmaydi. U yashayotgan hududdagi ijtimoiy muhit, qo'shnilar, tengdoshlar guruhi, yoshlar yetakchilari va jamoatchilik vakillari ham uning xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatadi. Agar mahallada yoshlarni qo'llab-quvvatlash, foydali mashg'ulotlarga jalb etish va ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tizimli tashkil etish yo'lga qo'yilsa, o'smirlarda ijobiy xulq-atvor yanada mustahkamlanadi.

Bugungi axborotlashgan jamiyatda internet va ijtimoiy tarmoqlarning o'smirlar xulq-atvoriga ta'siri ham alohida e'tiborni talab qiladi. O'smirlar turli axborot manbalari orqali ijobiy hamda salbiy ta'sirlarga duch keladilar. Shu bois ma'naviy tarbiya jarayonida ularda axborot madaniyati, tanqidiy fikrlash, foydali va zararli axborotni ajrata olish, virtual muhitda o'zini to'g'ri tutish ko'nikmalarini shakllantirish zarur. Bu esa o'smirning salbiy ta'sirlarga berilmasligi va ongli tanlov qilishi uchun muhim psixologik asos yaratadi.

O'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda individual yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Har bir o'smirning xarakteri, qiziqishi, oilaviy sharoiti, emotsional holati va ijtimoiy tajribasi turlicha bo'ladi. Shu sababli tarbiyaviy ta'sir umumiy ko'rsatmalar bilangina cheklanmasdan, har bir o'smirning shaxsiy xususiyatlari asosida olib borilishi lozim. Masalan, o'ziga ishonchi past o'smirlarga rag'bat va qo'llab-quvvatlash zarur bo'lsa, faolligi yuqori o'smirni ijtimoiy foydali faoliyatga yo'naltirish samarali natija beradi.

O'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda ma'naviy tarbiyaning pedagogik-psixologik omillari

1-Jadval

№	Metodologik mezon	Qisqacha mazmuni
1	Tadqiqot mavzusi	O'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda ma'naviy tarbiyaning pedagogik-psixologik omillari
2	Tadqiqot obyekti	O'smir shaxsining ma'naviy-axloqiy rivojlanish jarayoni
3	Tadqiqot predmeti	Ma'naviy tarbiyaning o'smirlar xulq-atvoriga ta'sir etuvchi pedagogik va psixologik omillari
4	Tadqiqot maqsadi	O'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda ma'naviy tarbiyaning ahamiyatini tahlil qilish
5	Tadqiqot vazifalari	O'smirlik davri xususiyatlarini o'rganish, ma'naviy tarbiya omillarini aniqlash va ijobiy xulqni shakllantirish yo'llarini ko'rsatish
6	Tadqiqot metodlari	Nazariy tahlil, taqqoslash, umumlashtirish, kuzatish, pedagogik-psixologik tahlil
7	Asosiy omillar	Oila, ta'lim muassasasi, mahalla, tengdoshlar muhiti, pedagogik ta'sir va psixologik qo'llab-quvvatlash
8	Kutiladigan natija	O'smirlarda mas'uliyat, o'zini nazorat qilish, ijtimoiy moslashuv va ijobiy xulq-atvor shakllanadi
9	Amaliy ahamiyati	O'smirlar bilan tarbiyaviy-profilaktik ishlarni samarali tashkil etishga xizmat qiladi

Jadval tahlili. Yuqorida keltirilgan metodologik jadvaldan ko'rinib turibdiki, "O'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda ma'naviy tarbiyaning pedagogik-psixologik omillari" mavzusi o'smir shaxsining ma'naviy-axloqiy rivojlanish jarayonini ilmiy jihatdan o'rganishga qaratilgan. Jadvalda tadqiqotning mavzusi, obyekti, predmeti, maqsadi, vazifalari, metodlari, asosiy omillari, kutiladigan natijasi va amaliy ahamiyati ixcham tarzda yoritilgan.

Tadqiqot obyekti sifatida o'smir shaxsining ma'naviy-axloqiy rivojlanish jarayoni belgilangan. Bu o'smirlik davrida shaxsning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi, xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlarga bo'lgan munosabati faol shakllanishi bilan izohlanadi. Tadqiqot predmeti esa ma'naviy tarbiyaning o'smirlar xulq-atvoriga ta'sir etuvchi pedagogik va psixologik omillarini o'rganishga yo'naltirilgan.

Jadvalda tadqiqot maqsadi o'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda ma'naviy tarbiyaning ahamiyatini tahlil qilish sifatida belgilangan. Ushbu maqsadga erishish uchun o'smirlik davrining psixologik xususiyatlarini o'rganish, ma'naviy tarbiya omillarini aniqlash hamda ijobiy xulq-atvorni shakllantirish yo'llarini ko'rsatish vazifalari ilgari surilgan.

Tadqiqot metodlari sifatida nazariy tahlil, taqqoslash, umumlashtirish, kuzatish va pedagogik-psixologik tahlil ko'rsatilgan. Bu metodlar mavzuni nazariy jihatdan asoslash, ilmiy qarashlarni solishtirish, o'smir xulqiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash va umumiy xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Jadvalda asosiy omillar sifatida oila, ta'lim muassasasi, mahalla, tengdoshlar muhiti, pedagogik ta'sir va psixologik

qo'llab-quvvatlash ko'rsatilgan. Bu omillar o'smir shaxsining ijobiy xulq-atvorini shakllantirishda o'zaro bog'liq holda ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, oila va ta'lim muassasasining hamkorligi, sog'lom ijtimoiy muhit va individual psixologik yondashuv ma'naviy tarbiyaning samaradorligini oshiradi.

Kutiladigan natija sifatida o'smirlarda mas'uliyat, o'zini nazorat qilish, ijtimoiy moslashuv va ijobiy xulq-atvorning shakllanishi belgilangan. Bu esa ma'naviy tarbiyaning faqat axloqiy tushunchalarni singdirish bilan cheklanmasdan, o'smirning ichki dunyosi, xulq-atvori va ijtimoiy faolligini rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Xulosa. O'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda ma'naviy tarbiyaning pedagogik-psixologik omillarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, o'smirlik davri shaxs rivojlanishida muhim va mas'uliyatli bosqich hisoblanadi. Bu davrda o'smirning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi, axloqiy qarashlari, ijtimoiy munosabatlarga kirishish madaniyati hamda o'zini anglash jarayoni faol shakllanadi. Shu sababli o'smirlar tarbiyasida ma'naviy omillarni kuchaytirish, ularning ichki ehtiyojlari va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tarbiyaviy ishlarni tashkil etish muhim ahamiyatga ega.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ma'naviy tarbiya o'smir shaxsida halollik, vijdonlilik, mas'uliyat, mehr-oqibat, insonparvarlik, adolatparvarlik, kattalarga hurmat, kichiklarga g'amxo'rlik va o'zini nazorat qilish kabi ijobiy sifatlarni shakllantiradi. Ushbu fazilatlar o'smirning kundalik xatti-harakatlarida, tengdoshlari bilan munosabatida, o'qishga bo'lgan yondashuvda va jamiyatdagi ijtimoiy faolligida namoyon bo'ladi.

O'smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda pedagogik omillar, ya'ni ta'lim-tarbiya jarayonining to'g'ri tashkil etilishi, o'qituvchi va ota-onalarning shaxsiy namunasi, tarbiyaviy tadbirlar, ma'naviy-ma'rifiy ishlar hamda jamoaviy faoliyat muhim o'rin tutadi. Psixologik omillar esa o'smirning yosh xususiyatlari, emotsional holati, motivatsiyasi, o'zini baholashi, muloqot ehtiyoji va qadriyatlarga munosabati bilan bevosita bog'liqdir. Ushbu omillar uyg'unlashganda o'smirda barqaror ijobiy xulq-atvor shakllanadi.

Shuningdek, oila, ta'lim muassasasi, mahalla va keng jamoatchilik hamkorligi o'smir tarbiyasining samaradorligini oshiradi. O'smirda nisbatan ishonchli muloqot, individual yondashuv, ijobiy rag'bat, foydali faoliyatga jalb qilish, kitobxonlik, sport, san'at va ijtimoiy loyihalar orqali ta'sir ko'rsatish uning ma'naviy dunyosini boyitadi hamda ijobiy hayotiy pozitsiyasini mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2016.
- [2] O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
- [3] Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- [4] Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2021.
- [5] Abdullayeva Sh.A. Pedagogika. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
- [6] G'oziyev E.G'. Ontogenez psixologiyasi. — Toshkent: Noshir, 2010.
- [7] Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. — Toshkent: TDPU, 2002.

2021